

معرفی اسناد تاریخی ایران در کشور سوئد

مجموعه‌ای بی نظیر

دکتر خسرو خوانساری

مجموعه خصوصی مورد اشاره که در شمال اروپا بی نظیر است، خود گویای تاریخ مستند پست در ایران است. وی بیش از چهار سال از عمر خود را صرف جمع‌آوری اسناد تاریخی، تمبرهای ایرانی، پاکت‌های پستی و کارت‌پستال‌های ایرانی کرده است. در واقع ایشان علاوه بر اینکه فردی مجموعه‌دار (شامل مجموعه‌های تمبر و کارت پستال و تصاویر ایرانی) است، متخصص تاریخ پست نیز محسوب می‌شود و آنگونه که خود می‌گوید، اسناد تاریخی او از آغاز تاسیس سازمان پست در ایران است و تمرکز اصلی آن بر دوران معاصر ایران تا پایان عصر پهلوی اول می‌باشد.

وی اسناد و عکس‌های تاریخی کلکسیون خود را با روش‌های دقیق علمی، در قفسه‌ها و فایل‌های منظم و با یک نظم و ترتیب مثال‌زدنی، نگهداری می‌کند و البته بخشی از اسناد نفیس را در صندوق امانات موسسات بانکی به امانت سپرده و تنها تصویر آنها را نزد خود نگه داشته است. ضمناً آنگونه که خودشان می‌گویند وصیت کرده که بعد از مرگش، کلیه این مجموعه نفیس در چارچوب یک روند قانونی و به طور خود به خود به یکی از موزه‌های استکهلم واگذار خواهد شد.

با توجه به اهمیت تاریخی مجموعه شخصی ایشان، در اینجا ضمن دسته‌بندی آثار، به اختصار به معرفی چند نمونه از این مجموعه بی نظیر می‌پردازیم.

۱- نمونه‌های بسیار نفیس و ارزشمند

قدیمی‌ترین سند موجود در مجموعه بیورن سورنه، سندی مربوط به سال ۱۶۲۲ و مربوط به دوره صفویه است. همچنین قدیمی‌ترین پاکت پستی در این مجموعه خصوصی، متعلق به سال ۱۸۵۵ است.

از نمونه‌های مهم، یک پاکت پستی زیبا مربوط به سال ۱۸۸۴ است که در مسیر ارسال به انگلیس قرار داشت و متأسفانه روسیه مانع ارسال آن گردید زیرا حقوق گمرکی آن پرداخت نشده بود. از آنجایی که مطالبه حقوق گمرکی، هزینه حمل بسته‌های پستی را بسیار گران می‌کرد لذا مطابق مقررات اتحادیه جهانی پست (UPU) بسته‌های زیر ۵ کیلوگرم و همچنین بسته‌های در حال عبور، از حقوق گمرکی معاف بودند، بنابراین پیرو مذاکره مقامات ایران و روسیه توافق شد که دو طرف به این مقررات پایبند باشند. در سال ۱۹۰۴ توافق شد که مهر ابطال کلی پستو (Colis Postaux) که به سبک مهر دستی بود، را استفاده کنند. در واقع نمی‌دانیم که چرا از این نوع مهر پستی استفاده شده است ولی تنها تعداد ۸ عدد پاکت پستی با این نوع مهرها موجود است که در سیستم پستی آن زمان، یعنی از سال ۱۹۰۷ تا ۱۹۰۸ به کار رفته است.

نمونه بعدی، یک پاکت پستی است که از طریق روسیه به استانبول ارسال شده است. یعنی از طریق باکو به انزلی و سپس از طریق دریای سیاه به استانبول رفته است. در واقع از تمبرهای گیلان تنها ۳ نمونه با مهری اینچنین موجود است.

۲- چند سند مهم از سفرهای ناصرالدین شاه به اروپا و شرکت در مجامع جهانی

از جمله این اسناد می‌توان به دعوت نامه ناصرالدین شاه به یک اپرا در لندن اشاره نمود که در خلال سفر رسمی به اروپا در سال ۱۸۷۳ به وی تقدیم شده است.

نمونه دیگر، دعوت نامه ارسال شده برای

سخنرانی بیورن سورنه در نمایشگاه اسناد در سال ۱۳۸۸

ایران است را با بیان شیوای خود، به خوبی توضیح می‌دهد.

به طور کلی وی معتقد است: "تاریخ پستی هیچ کشوری به اندازه ایران جذاب و شگرف نیست." به نظر ایشان تاریخ پر فراز و نشیب پست ایران، به استثنای نخستین تمبرهای معروف شیر و خورشید ایران (Lion Stamps of Persia)، به طور شایسته مطالعه نشده است. دلیل اصلی این غفلت شاید این حقیقت باشد که ایران بر خلاف تقریباً همه کشورهای غیر اروپایی، در خلال صد سال گذشته، هرگز مستعمره نبوده است. از این رو مجموعه‌داران غربی که معمولاً به تاریخ پست مستعمره‌های کشور خود علاقه وافر نشان داده‌اند، تاریخ پست ایران را نادیده گرفته‌اند مانع زبانی هم باعث نادیده ماندن تاریخ پست و تمبر ایران شده است.

"سورنه" می‌افزاید: رویکرد ما به این موضوع تاکنون غلط بوده است. هیچ منطقه دیگری را نمی‌شناسم که تاریخ پستی بدین اندازه جذاب و شگرف، همانند ایران داشته باشد. این حوزه تحقیقات همچنان بکر است و منتظر علاقه‌مندانی است که کندوکاوی مفصل بر روی آن انجام دهند.

وی معتقد است که به منظور مطالعه پست ایران چهار بخش باید مورد توجه قرار گیرد، که عبارتند از: ۱- تاریخ پست ایران ۲- روابط پستی ایران و روسیه طی سده‌های ۱۹ و ۲۰ میلادی ۳- روابط پستی ایران و هند از سال ۱۸۶۴ تا دهه ۱۹۳۰ میلادی ۴- کارت پستال‌های مهرخورده ایران.

این پژوهشگر سوئدی تصریح می‌کند: جایگاه ایران در قرن نوزدهم، وضعیت ژئوپلیتیکی و راهبردی آن را در میان دو ابرقدرت آن زمان، دو بازیگر به اصطلاح "بازی بزرگ" (بریتانیا و روسیه)، روشن می‌سازد. مناسبات پستی میان ایران و روسیه طی سال‌های ۱۸۵۰ و ۱۸۶۰ آغاز شد؛ چرا که در این سال‌ها، روسیه اداره پست کنسولگری خود را در ایران تأسیس کرد تا مراسلات پستی شرکت‌های روسی و خارجی را به روسیه ارسال کند.

وی ادامه می‌دهد: سازمان نوین پست در ایران در سال ۱۸۷۵ شکل گرفت. دو سال بعد از آن، در پی پیوستن ایران به اتحادیه جهانی پست و امضای قرارداد همکاری‌های پستی میان ایران و روسیه، اداره پست کنسولگری روسیه تعطیل شد. روسیه به دلیل وسعت قلمروش، در ارسال نامه‌ها و مراسلات ایران به کشورهای غربی جایگاه کلیدی داشت. طی سال‌های ۱۸۷۸ تا ۱۹۰۳ در امتداد مرز ایران با روسیه چندین دفتر پستی ایجاد شد. اما از طرف دیگر حضور نظامی روسیه در شمال ایران، مانع از توسعه سازمان پست ایران می‌شد.

از سوی دیگر در جنوب ایران امپراتوری بریتانیا اداره‌های پست خود را تأسیس کرد و نخستین آنها در سال‌های ۱۸۶۴ تا ۱۸۹۲ در بوشهر، بندرلنگه، بندرعباس و خرمشهر ایجاد شدند. این پست‌خانه‌های بریتانیایی در چارچوب "دایره اداره‌های پست بمبئی" فعالیت می‌کردند. سال ۱۸۶۹ آنها تحت اداره ایالت "سند" هندوستان قرار گرفتند و در سال ۱۸۷۹ دوباره جزو قلمرو بمبئی شدند.

"سورنه" در ادامه می‌گوید: در ایران قاجاری تعداد ۱۳ اداره پست هند بریتانیا وجود داشت که بر رشد و توسعه سامانه پست ایران تأثیر عمیقی (اعم از تاثیر مثبت و منفی) گذاشتند؛ هم شیوه‌های جدید پستی را معرفی می‌کردند و هم به دلیل رقابت، مانع از تشکیل سامانه پستی ایران می‌شدند. پس از امضای قرارداد روابط پستی میان ایران و بریتانیا در سال ۱۹۲۳، همه پست‌خانه‌های بریتانیایی در خاک ایران تعطیل شدند، به استثنای دو پست‌خانه در شرق ایران، که تا چند سال دیگر هم به فعالیت خود ادامه دادند.

ادامه دارد

مقر فرماندهی ژاندارمری.

د- مکاتبات افسران سوئدی با کشورشان و متن تلگرام‌های ایشان که در داخل ایران مبادله و ارسال شده است. به عنوان نمونه:

مکاتبات وستندال (افسر سوئدی)، که در دهه ۱۹۳۰ میلادی برای سازماندهی نیروی پلیس به ایران آمد. وی با سربرگ وزارت داخله ایران، نامه‌ای به مادرش مادام هلن وستندال در سوئد نوشت و خوشبختانه این نامه با ارزش، اکنون موجود است.

نامه‌هایی از سرگرد بوریس مولر که در ایران و در هنگ پنجم (رژیمان پنجم) ژاندارمری خدمت می‌کرد، که به قول آقای سورنه در کالسکه‌اش در مسیر قزوین - همدان مورد حمله مهاجمین قرار گرفت. البته وی از این سوءقصد جان سالم به در برد ولی گویا مجروح شد.

مکاتبات دو افسر سوئدی به نام‌های لئوپولد بیورلینگ و مارتین اکستروم.

۵- علاوه بر اسناد افسران سوئدی، سایر اسناد مربوط به تاریخ روابط ایران و سوئد، و همچنین اسنادی درباره شخصیت‌های سوئدی مقیم ایران، نیز در این مجموعه نگهداری می‌شود. نظیر:

اسنادی از سون هیدن دانشمند و جهانگرد پرآوازه سوئدی که سفرهای اکتشافی مهمی به ایران و سایر مناطق جهان انجام داده است.

اسنادی از پزشک سوئدی به نام دکتر رونه (Dr Roenne) که در ایران بیمار شد و بعد از ۶ هفته درگذشت، نامه‌ای از ایشان بر جای مانده که از تهران به کرمان ارسال شده است.

در پایان معرفی مجموعه ایشان، شایان ذکر است که وی علاوه بر اینکه یکی از نادرترین مجموعه‌های اسناد و تمبرهای تاریخی ایران را گردآوری کرده است، کتابخانه شخصی ارزشمندی نیز مشتمل بر آثاری فاخر در حوزه ایران‌شناسی و تاریخ روابط ایران و سوئد، در اختیار دارد که می‌تواند مرجع مهمی برای پژوهشگران به شمار رود.

دیدگاه‌های بیورن سورنه درباره تاریخ پست و اسناد تاریخی ایران:

وی تاریخ پست و مناسبت‌های تاریخی و بسیاری از اسناد و مدارک تاریخی که گویای تاریخ

ناصرالدین شاه به منظور حضور وی در بلژیک برای امضای قرارداد پستی است.

سند مهم دیگر، دعوت نامه شرکت در یک مهمانی مجلل است که به وسیله موسسه مرکز مالی و تجاری شهر لندن (The Corporation of the City of London) به منظور دعوت از ناصرالدین شاه صادر شده بود. مهمان اصلی مراسم، شاه ایران بود که به افتخار وی ضیافت مفصلی برگزار گردید و مهمانان زیادی دعوت شده بودند.

۳- عکس‌های تاریخی و کارت پستال‌هایی با تصویر شاهان باستانی ایران و پادشاهان قاجار

به عنوان نمونه می‌توان از یک کارت پستال با تصویری از ناصرالدین شاه در سفر به پاریس نام برد. این نمونه به وسیله شاهان بعد از وی، تا حدود سال‌های ۱۹۲۴ و ۱۹۲۵ استفاده می‌شد.

چند نمونه دیگر شامل، تصاویر تاریخی از بناهای بانک‌های ایرانی در دوره قاجار.

علاوه بر اینها، می‌توان از تصاویر ارزنده‌ای نام برد که عبارتند از، رژه سربازان ایرانی و همچنین عکس‌های انواع سربازان، نیروهای قزاق، ژاندارمری و ساختمان مرکزی ژاندارمری که گویا بعدها محل سفارت روسیه شد.

۴- اسناد و مکاتبات و عکس‌های تاریخی مربوط به روابط ایران و سوئد، که بخش عمده‌ای از آن به افسران سوئدی در ایران اختصاص دارد. این اسناد به چند دسته تقسیم می‌شوند که عبارتند از:

الف- پاکت نامه‌هایی که وقتی وارد سوئد شده، تمبر سوئدی خورده‌اند. به عنوان نمونه: نامه سفارت (Embassy Letter) که به سوئد ارسال شده و تمبر سوئدی خورده که احتمالاً باید به وسیله افسران سوئدی ارسال شده باشد.

ب- اسنادی از افسران سوئدی در ایران به ویژه از اریک کارلبری که از ورثه‌اش خریداری شده است. اریک کارلبری شخصیتی بسیار معروف بود و سال‌های طولانی تا حوالی دهه ۱۹۶۰ میلادی در ایران اقامت داشت.

ج- تصاویری از افسران سوئدی در ایران، به عنوان نمونه عکس‌هایی از سرهنگ یالمارسن در